

Konferencia Clio műhelyében IV.

az ELTE Eötvös József Collegium Történész műhelyének
konferenciája

2018. március 1-2.

A konferencia programja

2018. március 1. (csütörtök)

- 9:00 HORVÁTH LÁSZLÓ, az Eötvös Collegium igazgatója köszöntőt mond
9:10 KÖRMENDI TAMÁS, a Történész műhely vezetője megnyitja a konferenciát
9:15 ERDŐSI PÉTER plenáris előadása: *A kulturális örökség fogalma és jelentősége a történeti kutatásban*

10:15–12:15 1. szekció – Ókori eszmetörténet, szekcióvezető: KATÓ PÉTER

- 10:15 ISTVÁN CZETI – *Fruits and Vegetables in Ovid's Metamorphoses*
10:45 DANKÓ NÓRA ANNA – *Ismétlődő narratívák az összeesküvésekről szóló történetírásokban*
11:15 FÁBIÁN ERIK – „Görbe kaszájából keserű kardot kalapálnak”. *A földműveseszmény és hanyatláselmélet Róma műltfelfogásában és ezek sajátosságai Vergiliusnál*
11:45 SIMON VIKTÓRIA – *A római köztársaság viszonya a barbárokhoz: Gall–görög emberáldozat Plutarchos Párhuzamos életrajzok c. művében*

12:15–13:30 Ebédszünet

13:30–15:00 2. szekció – Középkori magyar történelem, szekcióvezető: KÖRMENDI TAMÁS

- 13:30 VERONIKA RUDOLF – *Heiratspläne für Agnes von Böhmen. Ein Stück der dynastischen Strategie der Přemysliden*
14:00 KRISTÓF GYÖRGY VERES – *Sceaux pontificaux hongrois du 13ème siècle*
14:30 VARGA VIRÁG – *Péc nembeli Márk fia Apor pályafutása az Árpád- és Anjou-kor fordulóján*

15:00–15:15 Kávészünet

15:15–16:45 3. szekció – 20. századi művelődés- és egyháztörténet

- 15:15 SOMOGYI DÁNIEL – *A német mint idegen nyelv oktatásának helyzete és a keletnémet befolyás a Magyar Népköztársaságban 1949 és 1965 között*
15:45 HALÁSZ TIBOR – *Regina Mundi – egy szerzetesközösség élete az „illegalitásban”*
16:15 WODITSCH PÉTER – *Jugoszláviai magyar jezsuita jelenlét 1970 és 1975 között: A bácska–bánáti misszió*

2018. március 2. (péntek)

9:00–10:30 4. szekció – Kora újkori magyar történelem, szekcióvezető: VAJNÁGI MÁRTA

- 09:00 ATTILA BODA – *Medieval and Early Modern Records in the Regional State Archives of Sub-Carpathia*
09:30 BALÁZS VIKTOR RÁCZ – *The Character and the Significance of Prince Ferenc Rhédei*
10:00 MURAKÖZY VIRÁG – „...*elég hogy olly nagy ember, a' kinél nagyobb én a' históriákban nem ismerek.*” *Kazinczy Ferenc Napóleon-képe*

10:30-10:45 Kávészünet

10:45–12:15 5. szekció – 19. századi történelem, szekcióvezető: MANHERCZ ORSOLYA

- 10:45 PAP LÁZÁR – *Jesse James az amerikai Rózsa Sándor?*
11:15 KÁDÁR ILONA – *Prostitúció Budapesten a 19–20. század fordulóján*
11:45 ERDŐS ANDRÁS PATRIK – *Egy elfelejtett „kísérlet”: A Kísérleti Kriminológiai osztály dokumentumainak elemzése*

12:15–14:00 Ebédészünet

14:00–16:00 6. szekció – Ókori politikatörténet és régészet, szekcióvezető: PATAY-HORVÁTH ANDRÁS

- 14:00 HORVÁTH RÉKA – *A kimber–teuton háborúk hatása a Római Birodalomra*
14:30 GÓCZON TAMÁS – „...*ahol pusztaságot teremtenek a rómaiak, békének nevezik el.*” *Julius Caesar pusztítása Galliában*
15:00 TERNOVÁCS ADÉL – *Ókori vagy modern hamisítvány? A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében található 53.236 leltárszámú skarabeus-gemma módszertani elemzése*
15:30 MARSII ATTILA – *Provinciális eredetű szarmata kori tárgyak a gödöllői és az aszódi járás területén*

16:00–16:15 Kávészünet

16:15–17:30 7. szekció – 20. századi politikatörténet

- 16:15 TASCHEK ZOLTÁN – *Vass József politikai portréja*
16:45 ANDRÁS KRISTÓF KÓSA-GRIMM – *An Adventurous Journey: The Life of István Stolte*
17:15 BODONYI ORSOLYA ERZSÉBET – *Mellőzni lehet-e a szubjektív beszámolókat egy 20. századi témájú, történeti kiállításból? Oral history interjúk, családi és személyes emlékek reprezentálása a budapesti Holokauszt Emléközpontban*

- 17:45 KÖRMENDI TAMÁS műhelyvezető zárszava

2018. március 1. (csütörtök)

10:15 ISTVÁN CZETI (PhD School for Historical Studies, Ancient History Doctoral Programme; 2nd year)

Fruits and Vegetables in Ovid's Metamorphoses

Supervisor: Prof. Dr. György Amadé Németh head of Department of Ancient History, Eötvös Loránd University Faculty of Humanities

Keywords: Ovid, textual criticism, narrative structure

In the famous Ovidian story of Philemon and Baucis (Metam. VIII. 611–724.) two gods, Jupiter and Mercury in human form visit the little rustic cottage of a poor old couple, who – while all of their wealthy neighbours violate the sacred duty of hospitality – receives their guests with kindness. After the dinner the gods reveal themselves to the couple, punish the transgressors and provide an opportunity for Philemon and Baucis to ask whatever they want. The gods fulfil their wish, and they become priests of the gods and the keepers of their shrine until – instead of dying – they turn into trees. This tale can be divided into shorter sections based on the narrative structure of the story, and several interesting parallelisms and analogies can be perceived between these sections. For example in one section the number of fruits, vegetables and other edibles corresponds with the number of the edibles in the other, as well as with the arrangement of divine names in the text. In my presentation I will try to clear up the Ovidian narrative structure of the story and make the necessary emendations of the widely accepted text utilising the most important medieval codices (Vaticanus Palatinus lat. 1669., Marcianus Florentinus 223., Laurentianus 36. 12., Marcianus Florentinus 225., Neapolitanus IV. F. 3.) as well as this supposed structural framework using the philological method of structural analysis.

10:45 DANKÓ NÓRA ANNA (angol-történelem osztatlan tanári; I. évfolyam)

Ismétlődő narratívák az összeesküvésekről szóló történetírásokban

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: coniuratio, történetírás, narratív elemzés, Sallustius, Livius, Catilina összeesküvése, Bacchanália-botrány

Kutatásom középpontjában két római köztársaságkori eseményt megörökítő történetírói munka narratív elemzése áll: Sallustius Catilina összeesküvését, valamint Livius Bacchanália-botrányról szóló írását (*Ab urbe condita* 39. könyv 8–19.) fogom szövegszinten összevetni. A korábbi szakirodalom döntő többsége az összeesküvésekről szóló szövegeket csupán a történeti hitelesség szempontjából vizsgálta, a két mű összehasonlító elemzéséről pedig egyáltalán nincs tudomásom. A Bacchanália-botrányt vizsgáló tudományos művek (Bauman 1990, Adamik 2003), az események homályossága miatt, érthető módon elsősorban a történeti események hiteles rekonstruálására, és nem a téma történetírásban elfoglalt helyére, szerepére koncentrálnak. A Catilina-összeesküvés vizsgálatához azonban jó kiindulópont Kananack (2012) tanulmánya, amelyben a szerző négy visszatérő narratíván keresztül elemzi Sallustius művét. Előadásomban elsősorban ezen négy aspektus mentén kívánom összevetni Sallustius és Livius írását, kiegészítve olyan szempontokkal, amelyek a művek olvasása közben számomra kirajzolódtak.

Így tehát kutatásom alapvető célja nem a történeti események hiteles rekonstruálása, hanem olyan közös tartalmi elemek azonosítása a két műben, melyek segítségével átfogó képet kaphatunk arról, hogy a szerzők korában hogyan viszonyultak az effajta titokban szerveződő *coniuratió*khoz, illetve hogy ezen események hogyan illeszkedtek az egyes történetírói narratívákba. A szövegek beható elemzésével kísérletet teszek annak a kérdésnek a megválaszolására is, hogy a történetírók miért nyúltak időről időre az összeesküvés témájához, és miért szenteltek kiemelt helyet életműükben ezen rejtett, hézagosan fennmaradt cselszövések elbeszélésének. A narratív elemzéshez mindkét szöveg vizsgálatánál felhasználtam az eredeti, latin nyelvű forrást, valamint ezek kommentárral ellátott magyar fordításait is.

Témámat számos irányban tovább lehet gondolni: amennyiben nem félünk az interdiszciplinaritás ingoványos talajától, az ókori összeesküvésekről szóló írásokat érdemes lehet a modern szociálpszichológiai elméletek szemszögéből újra megvizsgálni, és a társadalomra vagy közvéleményre gyakorolt hatásukat elemezni.

11:15 FÁBIÁN ERIK (fizika-történelem osztatlan tanári; I. évfolyam)

„Görbe kaszájából keserű kardot kalapálnak”. *A földműveseszmény és hanyatláselmélet Róma műltfelfogásában és ezek sajátosságai Vergiliusnál*

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: Georgica, római eszményképek, földműves-eszmény, Cincinnatus, exemplum maiorum, hanyatláselmélet

Az ókori Róma műltfelfogásának fontos elemei voltak az ősök példái, az *exemplum maiorum*. Így az arisztokrácia saját ősei közt derék embert (*vir bonus*) keresett, és meg is találta többek között a kisbirtokos paraszt képében. A felfogás szerint ezek a kemény emberek, kiváló katonák és politikusok tették naggyá Rómát a kezdeti időkben. De más jelentést is hordozott ez az eszmény: a folyamatos erkölcsi-morális hanyatlás elméletében egyfajta tiszta, romlatlan világot képviselt. A hanyatlás elmélete a Kr e. I. századra szinte közhellyé vált a római gondolkodásban és történetírásban (pl. Sallustius, Cicero, Livius stb.) és gyakran kapcsolódott össze a földműveseszménnyel. Vergilius *Georgica* c. művében is megjelennek ezek a képek, kissé újszerű formában, mitológiai keretbe illesztve. Előadásom címéül választott idézet is ebből a műből származik: Vergilius a polgárháború pusztításait, a kisparaszti birtokok elnéptelenedését írja le ezzel a mondattal, és teszi meg a végromlás okának. A földművelés mellett Vergilius egy sajátos aranykor-értelmezésében is megjelenik.

Előadásomban megkísérlem bemutatni a földműveseszmény „klasszikus” formáját és a vergiliusi felfogás ettől eltérő elemeit. Ezeknek az eltéréseknek és a mű sajátos, mitológiai keretben való elhelyezésének okát keresem, összefüggésben a '30-as évek történéseivel, úgy, hogy Vergilius szerepét csupán passzív szemlélőnek tekintem. Róma eszményeinek, a Vergilius-értelmezéseknek és a költő politikai szerepének is jelentős, szerteágazó irodalma van. A téma szempontjából kiemelendő újabb szakirodalom Brendon Reay tanulmánya Vergilius nyelvhasználatának és mű célközönségének összefüggéséről (2003) és Leendert Weeda könyve (2015), melyben a költő és többek közt a *Georgica* politikai szerepét új megvilágításban tárgyalja. A földműveseszmény bemutatását segítő források: M. Cato: *A földművelésről* c. műve, Livius Cincinnatus és Plutarkhosz M. Cato életéről való leírása. A hanyatláselmélettel való összekapcsolódás példáját Horatiusnál láthatjuk (pl. a III/6. ódában). A *Georgica* téma szempontjából fontos része az 1. és 2. könyv.

Vergilius művének ilyen elemzése a költő politikai vagy a mű esetleges propaganda szerepére kevésbé világíthat rá, inkább egy zilált kor társadalmának és gondolkodásának megértését segítheti. Megmutathatja, hogy Octavianus hatalomra kerülését a római társadalom egy jelentős rétege a *legkisebb rossz* vagy a *lehető legjobb* érzésével fogadta.

11:45 SIMON VIKTÓRIA (német-történelem osztatlan tanári; I. évfolyam)

A római köztársaság viszonya a barbárokhoz: Gall–görög emberáldozat Plutarchos Párhuza-mos életrajzok c. művében

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: emberáldozat, római vallástörténet, res publica, Plutarchos

Bár a rómaiak az emberáldozás kultuszát nem nézték jó szemmel, a történetírók legalább három esetről (Kr. e. 228, 216 és 114/113) számolnak be, amikor krízishelyzetben a *res publica* egy gall férfit és nőt, valamint egy görög férfit és nőt temetett el élve a Forum Boariumon.

A római vallásgyakorlat e különös elemével már Georg Wissowa (1912) is foglalkozott, ezután Friedrich Schwenn monográfiája jelent meg 1915-ben az antik emberáldozatokról, majd fontos mérföldkő a kutatásban Conrad Cichorius tanulmánya (1922). Az utóbbi években ismét felélénkült a téma körül a tudományos diskurzus, Zsuzsanna Várhelyi (2007) és Celia E. Schultz (2010, 2016) új aspektusokból közelítenek a kérdéskörhöz. A friss kutatások teszik lehetővé azt, hogy a rómaiak barbárokhoz való viszonya szempontjából vizsgáljuk meg tüzetesebben az áldozatról beszámoló forrásokat, és válasszunk keressünk a történetészeket lényegében már az ókor óta foglalkoztató kérdésekre azzal kapcsolatban, hogy vajon mi célt kívánhattak elérni a szertartással? A barbárok és a rómaiak kapcsolatának megértésében hogyan segítenek minket ezen esetek? Miért a fenti években és miért a Forum Boariumon került sor az emberáldozatokra? Miért furcsállották az áldozat ezen formáját a rómaiak?

Az emberáldozatokról szóló forrásaink Livius, Plutarchos, Cassius Dio, Orosius, valamint bizánci szerzők tollából származnak, tehát jóval a leírtak után keletkeztek. Emellett szintén mérlegelnünk kell, hogy a három leírt eset közül csak egyre vonatkozóan rendelkezünk több forrással, a Kr. e. 228-as emberáldozatról szóló leírások azonban részleteikben eltérnek egymástól, ezek tisztázása is kiemelkedő fontosságú. A gall–görög áldozat kérdésére Plutarchos Marcellus-életrajzában és a *Questiones Romanae*-ban is kitér, és mindkét leírása érdekes kérdéseket vet fel a rómaiak és más népek kapcsolatáról az emberáldozatok viszonylatában. A barbárok által hozott emberáldozatok vizsgálatához pedig Caesar *A gall háború* c. műve nyújt többek között eligazítást.

A kisszámú ismert emberáldozat alapján nehezen vonhatunk le általános következtetéseket, viszont újabb megfigyelésekre tehetünk szert a római mentalitással kapcsolatban. A gallok és görögök feláldozását vizsgálva példát találhatunk a római vallás egyik legkülönösebb elemének, a Sibylla-könyveknek az alkalmazására, és arra, hogy miként válhatott egy férfi és egy nő egész népének jelképévé.

13:30 VERONIKA RUDOLF (Geschichte Master, Fachrichtung Mittelalter; II. Jahrgang)

Heiratspläne für Agnes von Böhmen. Ein Stück der dynastischen Strategie der Přemysliden

Konsulent: Dr. Tamás Körmendi, habilitierter Universitätsdozent und Lehrstuhlleiter, Eötvös Loránd Universität Philosophische Fakultät

Schlüsselwörter: Agnes von Böhmen, Přemysliden, Ottokar I., Wenzel I., dynastische Politik, Heinrich (VII.), dynastische Strategie

Seit langem ist der Geschichtswissenschaft bewusst, was für eine wichtige Rolle die verschiedenen familiären und dynastischen Beziehungen der einzelnen Herrscher und der Herrscherhäuser in den politischen Entwicklungen spielten. Ganz besonders trifft dies auf das Mittelalter zu, als es weder eine richtige, also im heutigen Sinn verstandene Außenpolitik, noch Diplomatie gab. Die Herrscher dieser Epoche schlossen ihre Bündnisse, führten Kriege oder erklärten einander die Feindschaft in vielen Fällen aufgrund der Blutsverwandtschaft oder der nuptialen Verbindungen. Deshalb war eine gut durchdachte und sich in der Zukunft mit sehr hoher Wahrscheinlichkeit auszahlende Heiratsstrategie von enormer Wichtigkeit, vor allem für eine aufstrebende Dynastie. Dies war der Fall am Anfang des 13. Jahrhunderts mit dem Königreich Böhmen. Der seine Karten im deutschen Thronstreit geschickt mischende Ottokar I. von Böhmen erlangte nicht nur den erblichen Königstitel für sich und seine Nachkommen, sondern er machte auch sein Land zum einflussreichsten Fürstentum im Heiligen Römischen Reich. Um seine Position zu bewahren, bzw. um sie zu verstärken, betrieb er mit Hilfe seiner zahlreichen Kinder eine umsichtige und taktische Heiratspolitik. Diese Studie befasst sich mit dieser Strategie am Beispiel von dem jüngsten Kind Ottokars I. von Böhmen und Konstanzes von Ungarn, Agnes von Böhmen. Anhand der Berichte der zeitgenössischen und der nur ein bisschen später entstandenen Quellen und Urkunden werde ich die einzelnen Heiratspläne, die die später heiliggesprochene Tochter betrafen, darstellen. Während dessen wird besonders viel Acht auf den Vermählungsplan mit dem Sohn Kaiser Friedrichs II., Heinrich (VII.) und auf dessen Scheitern gelegt. Durch die verschiedenen Pläne versuche ich dann die dynastische Strategie Ottokars I. von Böhmen und seines Nachfolgers, Wenzels I. von Böhmen zu rekonstruieren und zu erläutern: Warum wurden gerade diese Verlobten gewählt? Wie hätte Böhmen von diesen Ehen profitieren können? Wie lassen sich die Versuche Agnes zu vermählen ins Gesamtbild der dynastischen Politik der böhmischen Herrscher einfügen?

14:00 KRISTÓF GYÖRGY VERES (L'École Doctorale D'Histoire deuxième année)

Sceaux pontificaux hongrois du 13ème siècle

Surveillant: Dr. Tamás Körmendi, maître de conférences L'Université Loránd Eötvös Faculté des Humanités

Mots-clés: sigillographie, sceaux médiévaux en Hongrie

Depuis septembre 2017 je compile les sceaux pontificaux hongrois du 13ième siècle en utilisant toutes les sources accessibles dans le bassin Carpathique. Cette recherche est soutenue par Le Programme de la Nouvelle Excellence Nationale (ÚNKP). Dans ma conférence je décrirai en détail la première partie de mon enquête, puis je passerai en revue mes résultats préliminaires.

D'abord, bien qu'un catalogue des sceaux pontificaux médiévaux de la Hongrie ait été compilé par Imre Bodor en 1984, cet ouvrage n'est pas totalement fiable pour ceux qui s'occupent de la sigillographie d'une manière professionnelle. Bodor s'est servi que de la collection des moulages du Groupe de recherche de l'histoire de l'art de l'Académie hongroise des Sciences, et par conséquent beaucoup de sceaux sont absents de son ouvrage. Par exemple, dans le catalogue de Bodor, il n'y a que deux sceaux qui datent d'avant 1235, alors que j'ai pu en trouver trois autres. D'autre côté, on peut dire que dans la base de données diplomatique hongroise (DL-DF) les empreintes sont aisément accessibles, même si beaucoup de sceaux attachés aux actes conservés en dehors des Archives Nationales Hongroises (MNL OL) manquent de photographies de haute qualité. C'est la raison pour laquelle si on veut examiner tous les sceaux, on doit visiter plusieurs archives dans la campagne, et quelques uns hors de Hongrie.

Les résultats les plus importants de mon enquête sont les suivants : J'ai trouvé plusieurs empreintes dont il n'existe aucune description ou documentation en hongrois, et qui sont inconnues des historiens en Hongrie. Donc mise à part les deux catégories de sceaux pontificaux décrits auparavant – celui avec un pontife debout et celui avec un pontife assis –, il est probable, que il existe aussi une catégorie transitoire. Finalement, comme pendant mon enquête j'ai accentué le point de vue de la diplomatique et celui de la sigillographie j'ai pu corriger et préciser les résultats précédents faits par la disciple de l'histoire de l'art. Par exemple Robert évêque de Veszprém (1209-1226) se servait de deux sceaux, ce qui signifie une sorte d'usage de sceaux bien spéciale en Hongrie dans cet époque-là. Bodor les a inclus dans son catalogue en les désignant 'sceau plus grand' et 'sceau moins grand', en revanche selon mes résultats il semble que Robert ait utilisé les deux sceaux dans un ordre chronologique, c'est-à-dire dans un catalogue nous devons les désigner comme 'premier sceau' et 'deuxième sceau'.

14:30 VARGA VIRÁG (magyar-történelem osztatlan tanári; IV. évfolyam)

Péc nembeli Márk fia Apor pályafutása az Árpád- és Anjou-kor fordulóján

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, tanszékvezető habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: Péc nembeli Apor, országbíró, dunáninneni nádor, Péc nemzetség

Előadásomban Péc nembeli Márk fia Apor életpályáját mutatom be. Apor egy olyan honfoglaló ősöktől származtatott, a 13. század második felében felemelkedő főúri nemzetség tagja volt, amelyet bár nem a klasszikus értelemben vett oligarchacsaládok között tartunk számon, tagjaik közül sokan – így Apor is – jelentős bárói tisztségeket töltöttek be, és hasonlóan dicsőséges politikai pályafutást tudhatnak maguk mögött, mint egy-egy tartományuraságot is kiépítő főúr. A kutatás során felhasználtam a fennmaradt királyi okleveleket és Apor saját kiadványait is.

Apor lovászmesterként kezdte politikai pályafutását 1280-ban, 1283-ban pedig erdélyi vajdai tisztséget töltött be. Ezenkívül megyésispáni pozíciókat is viselt (zalai ispán 1280-ban, pozsonyi ispán 1291-92-ben). Annak ellenére az országbírói tisztségig is eljutott (1293-97), hogy nem tartozott az „elsővonalbeli” országbárok közé, sőt 1298-99-ben megosztott nádori tisztséget viselt Rátót nembeli Loránddal együtt: dunáninneni (mai tájszemlélet szerint dunántúli) nádor volt (*palatinus citradanubialis*), majd I. Károly híveként az 1301 és 1310 között említett hét nádor egyikeként is felbukkant. Apor egyik fivére, Gergely szintén volt országbíró, barancsi és kucsói bán, illetve több megye ispáni tisztségét is betöltötte. Másik két fivérük, Lukács és „Lég” István pedig a Péc nemzetség Berzencei és Szentgyörgyi ágának ősei. Az előadás során a családtörténeti aspektusokon kívül bemutatom Apor magánbirtokainak, várainak elhelyezkedését, méltóságviselői voltából fakadó szerepvállalásait, valamint az országbárok és a király közötti harc erőterében is elhelyezem. Apor pályafutásának egyes epizódjai fontos mérföldkönek számítanak hivataltörténeti szempontból is: Szöcs Tibor kutatásai alapján Apor országbíróságával kezdődően vált az alországbíró a királyi személyes jelenlétet kizárólagosan, állandó székhelyen képviselő bírói fórummá, Zsoldos Attila meglátása szerint pedig az Árpád-kor a 14. század elején is folytatódott a nádori tisztség tekintetében, ugyanis a század első évtizedében együttesen felbukkanó hét nádor közül hatan (köztük Apor) még III. András „örökös nádorai” voltak.

A Péc nemzetség története a 19. századi genealógiai kutatások óta (Wertner Mór, Karácsonyi János) nemigen váltotta ki a szakirodalom érdeklődését, így indokolt megvizsgálni, milyen mozgatórugói lehettek a nemzetség magasra jutásának. Az előadás Apor pályaképének feltárásával egy esettanulmányként járulhat hozzá ehhez a tágabb kutatáshoz.

15:15 SOMOGYI DÁNIEL (német-történelem osztatlan tanári; IV. évfolyam)

A német mint idegen nyelv oktatásának helyzete és a keletnémet befolyás a Magyar Népköztársaságban 1949 és 1965 között

Témavezető: Andreas Schmidt-Schweizer, tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI

Kulcsszavak: Magyar Népköztársaság, Német Demokratikus Köztársaság, nyelvoktatás, lektor

A Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között – hivatalosan az 1950. június 24-én kötött egyezmények óta – fennálló kulturális kapcsolatok keretében kezdettől fogva cseréltek tapasztalatot az érintett szakemberek köz- illetve felsőoktatást érintő kérdésekben. A tapasztalatcsere – amely többek között tananyagok, szaklapokban közölt írások, módszerek, valamint pedagógusdelegációk kölcsönös küldéséből állt – mellett kiemelendő a magyar iskolarendszerben német mint idegen nyelv szakos tanárként működő személyek számára a keletnémet államban rendszeresen szervezett szakmai továbbképzés is. Utóbbival főleg a némettanárok nyelv- és országismereti tudását akarták fejleszteni, elmélyíteni.

Az ötvenes évek második, illetve a hatvanas évek első felében azonban a korábbiakhoz képest jelentősen megnőtt a németet – mint az orosz után következő második idegen nyelvet – tanulók száma: egy 1965-ből származó jelentés tanúsága szerint a magyar általános iskolákban az adott tanévben 21 000 diák vett részt németoktatásban. A jelenség nyomán természetesen a germanisztikát hallgatók száma is gyarapodni kezdett a hazai tudományegyetemeken, ahol az ötvenes évek vége óta lektorok is segítették a képzést. Feladatuk azonban nem merült ki szakismeretük és autentikus nyelvhasználatuk átadásában: az őket küldő keletnémet állami szervek által támasztott politikai célkitűzések elősegítése szintén nélkülözhetetlen részét képezte működésüknek, és ez alatt nem csak az NDK és a keletnémet állam szellemi életének pozitív ábrázolása, reprezentálása értendő. Ők munkálkodtak a hatvanas évek közepén észlelhető új „veszélyforrás”, a Német Szövetségi Köztársaságból érkező sajtótermékek, könyvek vagy akár ösztöndíjlehetőségek keltette „fenyegetés”, „ellenpropaganda” elhárításán. Fenyegetés, hiszen Kelet-Németország óhajtotta magának azt a jogot és pozíciót, hogy a magyar diákokra – az általános iskolásoktól az egyetemistákig – az oktatás fent részletezett csatornáin át befolyást gyakoroljon: az NSZK színpadra lépése természetesen nemkívánatos volt, még ha ez a feldolgozott időszakban nem mondható jelentősnek.

Előadásomban azt vizsgálom, hogy mi állhatott a szakmai célokat kiegészítő politikai megfontolások hátterében, és az NDK milyen eszközökkel igyekezett ezeket érvényesíteni. Az ennek alapjául szolgáló kutatás forrásbázisát túlnyomórészt a berlini Bundesarchivban talált iratok, valamint mindkét német állam külpolitikáját bemutató forráskiadványok dokumentumai képezik.

15:45 HALÁSZ TIBOR (történelem MA, modernkori magyar történelem szakirány; I. évfolyam)

Regina Mundi – egy szerzetesközösség élete az „illegalitásban”

Témavezető: Cúthné Dr. Gyóni Eszter, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar

Kulcsszavak: egyházüldözés, ciszterci, Punk Gemma

A katolikus egyház – és általában az egyházak és vallásosság – üldözése fokozatosan bontakozott ki Magyarországon a második világháborút követő években. Két, a későbbi évtizedekre is nagymértékben kiható momentuma a felekezeti iskolák 1948-as államosítása, illetve az 1950. évi 34. törvényerejű rendelet volt. Utóbbi értelmében megvonták a szerzetesrendek működési engedélyét, így a négy, engedélyezett rend kivételével valamennyi rend illegalitásba kényszerült.

A hazánkban épp csak néhány évvel korábban újrászerveződő ciszterci nővérek azonban – az ország többi szerzetesi közösségétől eltérően – nem teljesen szóródtak szét, előbb több, néhány fős csoportra oszta éltek, majd hosszas keresgélés után 1951 februárjában Érdligeten sikerült egy kis családi házat venniük. Ezen a helyen Naszályi Emil és Punk Gemma vezetésével, lehetőségeikhez és a körülményeikhez mérten tovább folytatták a közösségi életet, sőt új jelentkezők titokban történő felvételével és képzésével a konvent létszáma az illegalitás éveiben is növekedett, ami később két budapesti lakás megvételét is szükségessé tette. Megélhetésük érdekében a közösség tagjai kénytelenek voltak civil munkakörökben elhelyezkedni, ugyanakkor továbbra is törekedtek a szerzetesi élet kereteit és gyakorlatait a lehető legnagyobb mértékben megőrizni. A klandesztin szerzetesi élet éveiben, 1965-ben került sor a monostornak a rendbe való *pleno iure* inkorporációjára. Továbbá 1971. december 15-én a legnagyobb titokban Endrédy Vendel közreműködésével zajlott le Punk Gemma apátnővé benedikálása. A római rendi központon keresztül, illetve személyes kapcsolataikkal pedig igyekeztek kapcsolatot tartani a külföldi ciszterci monostorokkal is. Mindazonáltal nem kerülték el az államvédelmi hatóságok figyelmét sem, a közösség két vezetőjét „Csinos”, illetve „Csúcsos” fedőnév alatt figyelték meg. Az állandó megfigyelés következményeként 1968-ban a hatóságok egyszerre tartottak házkutatást a rend érdligeti házában és két budapesti lakásában. Ezután a Naszályit és Punkot egy hónapon keresztül mindennap kihallgatták, végül azonban 1968. november 28-án a Legfelsőbb Ügyészség megszüntette az ellenük folyó nyomozást. A későbbiekben a közösség viszonylagos nyugalomban folytathatta életét, persze a megfigyelések csak a rendszer bukásakor értek véget, amikor megnyílt a lehetőség a szerzetesrendek szabad működésére is. Kutatásom során elsősorban a ciszterci nővérek rendi archívumában és az ÁBTL iratanyagában fellelhető forrásokra támaszkodtam.

16:15 WODITSCH PÉTER (történelem BA, I. évfolyam)

Jugoszláviai magyar jezsuita jelenlét 1970 és 1975 között: A bácska–bánáti misszió

Témavezető: Ternovác Bálint, tudományos segédmunkatárs, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: 1970-es évek, Bácska, Bánát, jezsuita rendtörténet, jugoszláviai misszió, népmisszió

Az előadásom témája a Loyolai Szent Ignác által alapított jezsuita szerzetesrend 1950-ben történt magyarországi feloszlását követően az országot elhagyott szerzeteseinek 1970 és 1975 között a Jugoszláviához tartozó Vajdaságban, azon belül is Bácskában és Bánátban kifejtett tevékenysége, bemutatva a misszió okait és előkészületeit, a népmissziók felépítését és az atyák működésének hatásait. Azonban előadásomnak nem célja a vizsgált időszak, az 1970-es évek jugoszláviai eseménytörténetének és a Vatikán keleti politikájának a taglalása, csupán a vizsgált terület szempontjából fontos események és befolyásoló tényezők kerülnek bemutatásra. A téma megismeréséhez sajnos nem áll rendelkezésre naprakész, a vizsgált területre vonatkozó átfogó, tudományos mű. Gergely Jenő (*A pápaság története*) és Hansjakob Stehle (*Die Ostpolitik des Vatikans. 1917 – 1975*) munkássága megfelelő alapként bizonyult a történelmi kontextus megismeréséhez, azonban az általam vizsgált konkrét területre nem tért ki egyik szerző sem. A megtörtént eseményekről csupán a misszióban résztvevő jezsuita atyák visszaemlékezéseiben találunk említést (*Magyar jezsuiták vallomásai II., Múlt és jövő. A magyar jezsuiták száz éve [1909-2009]*).

A problémafelvetés középpontjában az a kérdéskör áll, hogy milyen körülmények között, milyen céllal érkezhettek magyar jezsuita szerzetesek Jugoszláviába. Milyen tevékenységet folytattak Bácskában, milyen Bánátban? Miben csúcsosodott ki az itteni munkásságuk? Milyen eredményességgel végezték munkájukat? Ilyen és hasonló kérdésekre keresem a választ előadásomban. Kutatásom célja, hogy választ kapjak a fentebb megfogalmazott kérdésekre, hogy legyen egy, a témát bemutató, tudományos igényességgel tárgyalt munka, mely feldolgozza a korábban más által nem vizsgált kérdéskört. Ehhez elsősorban a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartomány Levéltárának iratanyagát vizsgáltam, különösen tekintettel a misszióban részt vevő szerzetesek hagyatékaiban található levelezésekre és naplófeljegyzésekre, melyek alapján rekonstruáltam a történeteket.

A kérdéskör vizsgálatával egy korábban fel nem dolgozott téma bemutatására törekedtem. Így sikerült feltárnom a jezsuita szerzetesrend magyar tagjainak egy eddig kevésbé ismert vállalkozásának a történetét az 1970-es évekből.

2018. március 2. (péntek)

09:00 ATTILA BODA (PhD School for Historical Studies, Auxiliary Sciences of History Doctoral Program; 3rd year)

Medieval and Early Modern Records in the Regional State Archives of Sub-Carpathia

Supervisor: Krisztina Tóth, senior lecturer, Eötvös Loránd University Faculty of Humanities

Keywords: charters, comitatus, Greek Catholic Bishopric

In my presentation I will perform the statistical analysis as well as present the major thematical blocs of the medieval and early-modern records kept in the Beregszász (Berehove) department of the Regional State Archives of Sub-Carpathia.

In the archives of Beregszász almost 7000 linear meters of historical records can be found spanning from the 14th to the mid-20th century. Although the majority of these primary sources does not date back further than the 17th century, a number of valuable medieval charters can also be found in the archives, the earliest being that of Queen Elisabeth of Hungary issued in Beregszász in 1376.

Owing to the general absence of guides our knowledge regarding the records of the North-eastern periphery of the Kingdom of Hungary is fragmented. In the archives of Beregszász we can come across the records of four comitatus (Bereg, Ung, Ugocsa and partially Máramaros), numerous oppida as well as those of various families and churches. Among the archives of families, the most significant are those of the barons of Perényi and the counts of Schönborn. After 1944 the archives of the Perényi and the Schönborn families were transported to Ungvár and then to Beregszász, the former from Nagyszőlős, the latter from Munkács. Among the ecclesiastical archives, the most significant one is that of the Greek Catholic Bishopric of Munkács (Mukacheve), and that of the cloister of Csernekhegy of Munkács. For a long time, the records of the Greek Catholic Bishopric of Munkács, which was founded in 1646, were kept in the cloister of Csernekhegy due to the fact that the residence of the bishop was located here until 1752. The very first church historians like Bazilovics János and Lucskay Mihály worked here too. Since the bishopric had no permanent seat until 1776, no archive was founded for the records of the diocese up until that point. Today bishop Bacsinszky András is regarded as the founder of the archives, who took important precautions regarding the storage and gathering of charters. A further organisation of the records took place in 1775, when the bishop moved into its permanent residence, that is, into the building which had housed the Jesuit college before. Here the necessary spaces were finally available for the records of the newly organised archives. Since the mentioned charters are mostly unpublished, they can provide Hungarian historiography with previously unknown historical data.

09:30 BALÁZS VIKTOR RÁCZ (BA History, Specialization of Archival Studies, 3rd year)

The Character and the Significance of Prince Ferenc Rhédei

Supervisor: Teréz Oborni CSc, associate professor, Eötvös Loránd University Faculty of Humanities

Keywords: conditions of elections, councillor, advocate of education

Although Ferenc Rhédei was the prince of Transylvania for only a short period of time, his character and activity is worth examining in many aspects, even so, neither a single monograph nor a permanently useable study has been written yet. Some inconsistencies can be found even in the existing scholarship. As a consequence, the prime purpose of this presentation is to clarify these controversial statements and provide Rhédei's biography with new details.

Data, such as date of birth, offices that he held, and the chronology of his principality were needed to be specified. His character can be introduced from a new point of view when the conditions of his election are examined. Effects of this part of his reign are proved to be most long-lasting ones, since they became a kind of pattern for the conditions of the forthcoming princes, so as to restrict their power on the one hand and strengthen the rights and position of the estates on the other hand. Moreover, when we include newly uncovered sources in the research that have not been exploited from this aspect before, we can modify the existing picture of Rhédei. The public activity of the „pious prince” can be described not only with the help of the Transylvanian General Congregational Relics as well as the Correspondence of Mihály Teleki, but also by using the scripts of János Bethlen, Georg Krauss and Kozma Petrityvity-Horvát, which can also provide interesting data. Rhédei was an untiring advocate of education and culture, which activity can be traced by reading his funeral address and the „Boisterous trumpet...” written by Mihály Báthori G., who dedicated it to Rhédei. In order to get information about his relationship with his family members, or about his political affiliation, as well as about the management of his estates and his inheritance, the files of the Rédei family archive should be examined.

Based on the thorough analysis of the sources, Ferenc Rhédei seemed to care for the faith of Transylvania in the first place, but at the same time he forbore conflict and danger. Taking his opportunities into consideration, after his resignation, he stepped aside and served the next prince as a councillor. Furthermore, he continued to support education and culture. Due to his conditions of election, his donations, his inheritance, his role during György Rákóczi II's expedition in Poland and his service as a councillor, his life can definitely be the subject of a historical inquiry focusing not only on politics but also on administration, law, estate and culture.

10:00 MURAKÖZY VIRÁG (magyar-történelem osztatlan tanári; II. évfolyam)

„...elég hogy oly nagy ember, a' kinél nagyobb én a' históriákban nem ismerek.” Kazinczy Ferenc Napóleon-képe

Témavezető: Vitekné Balogh Piroska habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: Napóleon-kultusz, Kazinczy Ferenc, bonapartizmus, Napóleon

Előadásomban a magyarországi közvélekedést fogom vizsgálni Napóleont illetően Kazinczy Ferenc levelezésének tükrében. A levelezést azért tartom erre alkalmasnak, mert rendkívül jól nyomon követhető benne a közhangulat váltakozása a napóleoni háborúk évei alatt. Ez egyfelől azzal magyarázható, hogy a levelezőpartnerek között a társadalom minden rétege képviseltette magát, másfelől pedig azzal, hogy részben társadalmi rangtól, részben politikai szerepvállalástól, részben az udvarhoz való viszonytól függően a Napóleonért mindenkor rajongó Kazinczy nagyon eltérő véleményekkel találkozott.

Napóleon és Magyarország viszonyával a múlt században több kutatás is foglalkozott, ezek jellemzően a kapcsolat politikatörténeti feldolgozására törekedtek, azokra a kérdésekre keresve a választ, hogy a francia császár milyen szerepet szánt terveiben Magyarországnak, valamint hogy mekkora magyar támogatottsága lett volna egy franciák segítette Habsburg ellenes felkelésnek. E szempontból vizsgálta a viszonyt Kecskeméti Károly, Kosáry Domokos, Poór János és H. Balázs Éva is. Valamennyi tanulmány kisebb-nagyobb mértékben foglalkozik Napóleon magyarországi megítélésével, azonban ezek a vélemények egymástól eltérnek, és nincsenek összegezve. Még lényegesebb azonban, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom alapján nem válaszolható meg a kérdés, hogy volt-e Magyarországon Napóleon-kultusz, ha igen, akkor mennyire intenzíven volt ez jelen a társadalomban, illetve milyen mértékben hasonlítható össze a magyar változat az egyéb európai országok Napóleon-kultuszaival. Az eddigi eredményeim alapján úgy vélem, hogy Kazinczy Napóleon-képének feltárása kiindulópontja lehet egy a hazai Napóleon-kultusszal kapcsolatos kérdések megválaszolását célzó kutatásnak. Elsősorban azért, mert Kazinczy véleménye markánsan pozitív és letisztult. Napóleon nagyságát a hódításai nyomán megkérdőjelezhetetlennek tartotta, de ennél is jobban hangsúlyozta uralkodói kvalitásait, saját ideálképének megtestesülését kívánta benne látni. A levelekből feltérképezhető, hogy milyen forrásokból építkezett ez a kép, így kirajzolódik, hogy az országban miként lehetett informálódni Napóleon jelleméről, legyen szó akár a hazai sajtóról, az udvari és külföldi propagandáról, illetve a különböző személyes történetekről, anekdotákról. Másodsorban körvonalazható, hogy a század elején mely tulajdonságai miatt tarthatták csodálatra érdemesnek a francia császárt, valamint hogy mi lehetett ennek az olykor túlzó idealizálásnak a célja. Kutatásom során a levelezést illetően Váczy János szövegkiadásait használtam, valamint Kazinczy önéletrajzi munkáit.

10:45 PAP LÁZÁR (történelem BA; III. évfolyam)

Jesse James az amerikai Rózsa Sándor?

Témavezető: Dr. Manhercz Orsolya, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: népmesei hős, törvényen kívüli, modernizáció, központosítás, sajtó

Előadásom középpontjában két személy áll: Rózsa Sándor és Jesse James. Kettejük életútja meglepően sok hasonlóságot mutat annak ellenére, hogy az előbbi Magyarországon, az utóbbi pedig az Amerikai Egyesült Államokban élt.

Közös bennük, hogy mindketten harcoltak egy, az országuk területén zajló háborúban, és egyikük sem a reguláris hadseregben szolgált. Rózsa Sándor az 1848/49-es szabadságharcban vezetett egy szabadcsapatot, Jesse James pedig az amerikai polgárháborúban egy konföderációt támogató gerillacsapat tagja volt testvérével. Fontos különbség, hogy Rózsa Sándor már a szabadságharc előtt is híres betyárnak számított, a harmincnégy évvel később született Jesse James viszont csak a polgárháború után, az 1860-as évek második felében vált ismert bűnözővé. Életútjukból fontos kiemelni, hogy az adott háborúkban a vesztes oldalon harcoltak, a vereséget követően pedig mind az Amerikai Egyesült Államokban, mind pedig Magyarországon egy erős kormányzati központosítás és modernizálás következett. Az adminisztráció leért a legalsóbb szintekre is, a vidéken élő átlagemberek is egyre jobban megtapasztalták az állam jelenlétét a mindennapokban. Ilyen körülmények között vált mindkét törvényen kívüli „népmesei hőssé” a társadalom szemében. Ennek mindkettejük esetében kézzel fogható bizonyítékai vannak, mint például a róluk szóló újságcikkek vagy az életükkel foglalkozó ponyvairodalom. A társadalom szemében betöltött szimbolikus szerepüket mutatja, hogy kultuszuk haláluk után is tovább élt. Rózsa Sándor koponyája a mai napig ki van állítva, Jesse James gyilkosa, Robert Ford, pedig a gyilkossággal szerzett hírnévből próbált megélni: színdarabban adta elő testvérével a gyilkosságot.

Előadásomban arra fogom keresni a választ, hogy miért és hogyan született meg az amerikai és a magyar társadalomban az igény arra, hogy köztörvényes bűnözőkből hőst kreáljon. A kutatás során a történelmi háttér összehasonlítására és a kultusz kialakításában jelentős szerepet játszó sajtó vizsgálatára fogok koncentrálni. Rózsa Sándor és Jesse James esetében is a vesztes háborúkat követő központosító időszakok – Bach-korszak, újjáépítés kora (*Reconstruction era*) – sajtóanyagára és a haláluk kapcsán megjelent írásokra fogom helyezni a hangsúlyt.

TITKÁR ILONA (történelem BA, magyar minor; III. évfolyam)

Prostitúció Budapesten a 19—20. század fordulóján

Témavezető: Dr. Mátay Mónika, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: prostitúció, századforduló, Budapest

Előadásom során a századforduló Budapestjének egy marginális társadalmi csoportját kívánom bemutatni. Prostitúciótörténeti kutatásaim egyfelől büntetőpercek iratanyagaira, másfelől a témával kapcsolatos társadalom-, város- és nőtörténeti témában keletkezett szakirodalomra épülnek. Témám bemutatása során két egyedi eseten, illetve általános város- és társadalomtörténeti jelenségeken keresztül szeretném bemutatni a bordélyházak virágkorának letűnte után kialakuló megjelenési formáit a prostitúciónak.

Budapest Főváros Levéltárának iratállományában két büntetőpert találtam, amelyek más-más oldalról világítják meg a korabeli nagyvárosi prostitúciót. Hoffmann Teréz egy budapesti mulatóban dolgozó pénztárosnő volt, aki ellen bordélyszabályrendelet megszegésének vádjával indult eljárás 1899-ben. Más természetű Grabinszky Ilona esete, aki ellen, mint visszaeső bűnös ellen 1900-ban és 1901-ben is indult eljárás lopás, illetve sikkasztás vádjával. A peres iratanyagok, fogolytörzskönyvek adataiból körvonalazódó kéjnő, később házicseléd alakja és esete korántsem tekinthető kivételesnek a korban, ugyanakkor egyedi esetének vizsgálatával igyekszem a korábbi évtizedek kutatási eredményeit alátámasztani. A peranyagok vizsgálata természetesen nem nélkülözheti a korban érvényben levő törvények, szabályrendeletek ismeretét.

A szakirodalommal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a marginális csoportok kutatása az utóbbi két-három évtizedben vált hangsúlyossá. Bár „divatos” témának tekinthető a budapesti prostitúció történetének kutatása, fontos megjegyezni, hogy az utóbbi évtizedekben átfogó munka még nem keletkezett, noha számos jelentős tanulmány jelent meg a témával kapcsolatosan, továbbá az érdeklődők a városban tartott tematikus túrák során is tanulhatnak a korszakról. Fontosnak tartom kiemelni Gyáni Gábor társadalom- és várostörténeti kutatásait, melyek segítségével átfogó kép alakítható ki a korszak budapesti társadalmi-, illetve lakásviszonyairól.

Előadásom során tehát a rohamosan növekvő, világvárossá váló Budapest változó városi miliójében létező prostitúciót szeretném megvilágítani két egyedi eseten keresztül, különböző, a témák viszonylag széles skáláján mozgó tanulmányokat véve alapul.

11:45 ERDŐS ANDRÁS PATRIK (történelem MA, modernkori magyar történelem szakirány; I. évfolyam)

Egy elfelejtett „kísérlet”: A Kísérleti Kriminológiai osztály dokumentumainak elemzése

Témavezető: Dr. Zeidler Miklós, habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: bűnözés, modern kriminológia, büntetőpolitika, Tanácsköztársaság, Budapesti Forradalmi Törvényszék

Szükségszerű velejárója-e a bűnözés az emberi társadalmaknak? A kommunista ideológia erre a kérdésre nemmel felel – eszerint ugyanis a bűnözést társadalmi egyenlőtlenségek motiválják, amit viszont egy egalitárius társadalom képes lesz kiiktatni. A bűn „kapitalista csökevény”, amely csupán a társadalmi rend igazságtalansága miatt létezik, de megszüntethető, sőt szükségszerűen majd magától meg is szűnik a magántulajdontól mentes új világban. Adja magát a kérdés, hogy hogyan gondolkodik egy kommunista rendszer a „rég világ” idejében elkövetett bűncselekményekről? Milyen befolyása van az ideológiának az egyes ügyek – és elkövetők – alapos vizsgálata során?

Előadásomban a fenti kérdések megválaszolása céljából a Magyarországi Tanácsköztársaság egyik nem túl ismert intézményének, a Budapesti Forradalmi Törvényszék Kísérleti Kriminológiai Osztályának (K.K.O.) megmaradt iratanyagát fogom elemezni. A magyarországi szovjetállam *de facto* fő-törvényszékének alárendeltségében működő osztályt arra hozták létre, hogy a korszak legmodernebb orvosi, illetve bűnözés-kutatási ismereteit alkalmazva vizsgálja a kiszignált bűneseteket. Javarást a Monarchiából vagy a köztársaság idejéből „megörökölt” ügyekről van szó, a bűncselekmény fajtáját tekintve a leggyakoribb közöttük a lopás, de emberölési esetek is voltak meglehetősen nagy számban.

A vizsgálat során a K.K.O. átfogó pszichológiai vizsgálatot végzett a gyanúsítottakon, illetve környezetanulmányt készített a feltételezett elkövetők múltjáról, életkörülményeiről, esetleges büntetett előéletéről. Minderre azon kriminológiai megközelítés miatt volt szükség, amely a környezet minőségének fontos szerepet tulajdonít a bűnözővé válásban. A laikus bírakkal feltöltött törvényszékekkel szemben a K.K.O. professzionálisabb személyi állománnyal dolgozott: valóban orvosok, szociológusok, illetve jogászok (utóbbi kettő a kriminológia két „anyafoglalkozása”) végezték a vizsgálatokat és tettek javaslatokat a törvényszéknek az általuk ajánlott büntetésről.

Kutatásomat a szakirodalom rendkívüli szűkössége miatt elsősorban a fennmaradt iratanyagra (Budapest Főváros Levéltára, XVI. főcsoport/2.fond. Budapesti Forradalmi Törvényszék iratai) építettem, kriminológia- illetve jogtörténeti irodalom felhasználásával. Utóbbiak közül Sarlós Béla *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása* c. könyve, illetve Földvári József *A Tanácsköztársaság büntetőpolitikája* c. tanulmánya bír kiemelt jelentőséggel.

14:00 HORVÁTH RÉKA (történelem BA, levéltár specializáció; I. évfolyam)

A kimber–teuton háborúk hatása a Római Birodalomra

Témavezető: Kató Péter, tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: kimber, teuton, ellenéggép, Germania, Arausio, Noreia

Előadásom középpontjában a Kr. e. 113-101-ig tartó kimber–teuton háború áll. Az Észak-Jütlandból érkező kimbereket, valamint az általuk, földszerzés céljából indított háborút szinte elfeledték a történetsírók. Nem feledkezhetünk meg azonban arról a tényről, hogy a legelső, 113-as norea-i csata után a kimberek a Pireneusi-félsziget felé vették útjukat, és nem keltek át az Alpokon. Ha beléptek volna Itáliába, akár teljesen megváltoztathatták volna az általunk ismert római történelmet. Azt hihetnénk, hogy a rómaiaknál róluk nem alakult ki a punokhoz vagy gallokhöz hasonló ellenségkép, hiszen a mai történelmi köztudatunkban egyáltalán nem szerepelnek, összegző tanulmány eddig még nem is készült róluk.

Célom bebizonyítani, hogy a kortársak ugyanakkora jelentőséget tulajdonítottak a kimber–teuton háborúnak, mint a manapság közismert, szintén köztársaság korabeli háborúknak. Választ kívánok adni arra kérdésre, miért tűnt el a kimber–teuton ellenségkép, valamint ezen a kérdéskörön keresztül szeretném bemutatni a Római Birodalom és a korabeli barbár népek viszonyát. A témakör vizsgálatához felhasznált források közül Plutarkhosz, Orosius és Tacitus művei a legjelentősebbek. Rajtuk kívül Livius, Florus és Caesar munkáit használtam fel. Forrásaim közül témám szempontjából elsősorban Tacitus *Germania* című művére támaszkodtam, mert ő a germán törzsek társadalmi viszonyait is bemutatva ítélte őket a punoknál, a parthusoknál, de még a Hispánia és Gallia felől jövő támadásoknál is nagyobb fenyegetésnek.

14:30 GÓCZON TAMÁS (történelem BA; I. évfolyam)

„...ahol pusztaságot teremtenek a rómaiak, békének nevezik el.” *Julius Caesar pusztítása Galliában*

Témavezető: Kató Péter, tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: Julius Caesar, gall háborúk, népiirtás, áldozatok

A dolgozatomban Julius Caesar Galliában végzett pusztításának minél pontosabb felmérésére irányult. Az anyagi és emberi veszteségeket is megkíséreltem meghatározni a források segítségével.

Mommsen, T. Rice Holmes régebbi munkáitól kezdve, Arthur Kahnont Goldsworthy-ig számos kutató írt és kutatott a témában. Ennek ellenére érdekesnek tartottam csupán a pusztításra fókuszálva bemutatni az eseményeket, hiszen ilyen megközelítésből még nem született összefoglaló munka. Vajon igaz lehet-e Plutarkhosz állítása egymillió megölt és ugyanennyi fogságba hurcolt emberről? Vajon lehet-e a modern kori szervezett népiirtásokkal párhuzamba állítani? Milyen megfontolásból ölt meg vagy éppen kímélt meg embereket illetve népcsoportokat Caesar? Mindennek a számszerű feltárása is cél, amennyire csak lehetséges. A pusztítás alatt nem csak a háborúban megölt embereket értem, hanem az anyagi károkat, az elhurcolt rabszolgákat is. Nehézséget jelent, hogy a kérdéseket a mai világtól teljesen elvonatkoztatva kell szemlélnünk, így leginkább az ókori források használhatók jól. A konkrét számokat tekintve a legnehezebb a vizsgálat, hiszen a legpontosabb leírás magának Caesarnak a kommentárjából maradt ránk, és ennek ellenőrzésére sincs sok lehetőség. Kigyűjtöttem a forrásokból az összes megemlített áldozatot egy-egy időpont vagy esemény köré csoportosítva, és így egy táblázatban hasonlítottam össze az eltérő adatokat. A legnagyobb nehézség, hogy sokszor nem olvashatunk konkrétumokról, ilyenkor óhatatlanul az egyéb összefüggések alapján kell következtetéseket levonni. Így csupán becslésre van lehetőség. További segítséget nyújtott a régészeti eredmények felhasználása is.

Megállapítható, hogy az antik szerzők nyilvánvalóan túloztak a pusztítást illetően, ahogy az összefoglalóm is mutatja. Valójában több százszáz nagyságrendű lehetett a halottak száma. Inkább a témához való hozzáállás, a korabeli gondolkodás a barbár emberéletről lehet újdonság, és akár egy új mentalitástörténeti kutatás témája lehet.

15:00 TERNOVÁ CZ ADÉ L (régészet MA, antik régészet – római provinciák régészete szak-
irány; I. évfolyam)

*Ókori vagy modern hamisítvány? A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében talál-
ható 53.236 leltárszámú skarabeus-gemma módszertani elemzése*

Témavezető: Dr. Nagy Árpád Miklós, habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: skarabeus-gemma, glyptika, antik, posztantik

A skarabeus-gemmák kutatástörténete a 20. század elején kezdődött, és olyan neves kutatók foglalkoztak ezek eredetével és formai elemzésével, mint Adolf Furtwängler, John D. Beazley vagy John Boardman. Munkájuk eredményeként elkülöníthetővé váltak egymástól a föníciai, görög és etruszk skarabeus-gemmák. A legfontosabb szempontok ezen ékkövek meghatározásához a bogár testének kifaragási módja, a testet övező díszítő motívumok és a gemma sík lapjára vésett ábrázolás ikonográfiai elemzése. A kultúrabeli különbségek a részletekben rejlenek, például az etruszk skarabeus-gemmákon a bogár lábát olyan aprólékosan dolgozták ki, hogy a szőrzet megjelenítéséről is gondoskodtak, de a föníciaiak és görögök csupán elnagyolt vonalakkal vésték a bogár végtagjait.

Míg Egyiptomban a skarabeusok vallási szimbólumok voltak, a görög és etruszk kultúrában ezt a funkciójukat elveszítették, és mint díszítőelemeket használták ékszerként vagy amulettként. Középen hosszában átfúrták és általában gyűrűvel, esetleg láncsal fűzték át.

Az Antik Gyűjtemény 52.236 leltárszámú skarabeus-gemmája eredetileg Ráth György gyűjteményéhez tartozott, 1953-ban került a Szépművészeti Múzeumba. Anyagát tekintve horizontálisan kettéosztva két különböző kőzetből készült: a felső réteg zöld jáspisból, az alsó pedig kalcedonszerű anyagból. A bogár teste nem domború, kerültek a test idomainak hangsúlyozását, ennek ellenére részletesen kivésték a test részeit. A gemma sík lapjára Kapaneus (a heten Thébai ellen hadjárat egyik vezére) futó alakját faragták.

Előadásom során két komplex kérdésre keresem a választ: a skarabeus-gemma az ókorból származik-e, és ha igen, mely kultúrába sorolható? Amennyiben a gemma modern hamisítvány, melyek azok a külső jegyek, amelyek ezt elárulják? A kérdések megválaszolásához az Antik Gyűjtemény további tizennégy skarabeus-gemmáját használtam fel és vizsgáltam a párhuzamos és a megkülönböztető jegyeket, elősegítve ezzel az 52.236 leltárszámú skarabeus-gemma kormeghatározását.

15:30 MARSII ATTILA (régészet BA, népvándorlás kori régészet – római provinciák régésze szakirány; II. évfolyam)

Provinciális eredetű szarmata kori tárgyak a gödöllői és az aszói járás területén

Témavezető: Dr. Rácz Zsófia, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: szarmaták, római kor, Pannonia, import, Magyar Régészeti Topográfia

Előadásommal azt a célt tűztem ki magam elé, hogy a gödöllői és az aszói járás területén eddig fellelt szarmata közegekből származó, I–V. század közé keltezhető, provinciális eredetű régészeti leleteket összegyűjtsen és rendszerezem. Ehhez a Magyar Régészeti Topográfia adatait használtam fel.

A kutatható leletek számbavétele mellett megkísérlem a környéket történeti kontextusba helyezni, felhívva a figyelmet a térség egyedülálló földrajzi adottságaira. Kitérek a terület domborzati viszonyaira, illetve felvázolom, hogy az itt élő szarmaták milyen más kulturális csoportokkal kerültek kapcsolatba. Bemutatom a rendelkezésre álló valemennyi lelettípust, főleg mennyiségi szempontokat figyelembe véve igyekszem megfigyelni az általánosabb jelenségeket, ezek okaira előadásomban igyekszem fényt deríteni. A Magyar Régészeti Topográfia kötetsorozat egy-egy térség régészeti lelőhelyeit és az ott eddig fellelt régészeti leleteket mutatja be. Az általam használt utolsó, 11. kötet mind közül a legfrissebb, és 2010-ig tartalmaz régészeti adatokat. A kötet elkészítésében szerepet vállaló tudósok rendkívül alapos munkát végeztek, megbízhatóságával kapcsolatban nem merülhet fel kétely. Ha a lelőhelyek elhelyezkedését térképre vetítjük, akkor érdekes megfigyeléseket lehet tenni arra vonatkozóan, hogy tapasztalhatóak-e területi eltérések a szóródási kép alapján. Nem marad el az egyes tárgytípusok értelmezése sem, hiszen a provinciális tárgyak a kereskedelmen kívül egyéb okokból is a szarmatákhoz kerülhettek. Megvizsgálom, hogy az egyes lelettípusok milyen gyakorisággal fordulnak elő a szarmata kor különböző periódusaiban, ez alapján pedig olyan folyamatokra is következtetni lehet, hogy miként változott a szarmaták preferenciája a különböző tárgyak iránt, illetve hogy mennyire volt élénk a kereskedelem az egyes időszakokban a rómaiak és a barbárok között. Elemzésem nagyszámú leletanyaggal dolgozik, emiatt statisztikai alapú vizsgálataim megalapozottak.

Természetesen a fentebb kitűzött célok kutatásomnak csak a bevezető szakaszát jelentik, de jól megalapozza azt, hogy a későbbiekben egy-egy tárgytípusra koncentrálni mélyrehatóbb elemzéseket tudjak végezni.

16:15 TASCHEK ZOLTÁN (történelem MA, modernkori magyar történelem szakirány; I. évfolyam)

Vass József politikai portréja

Témavezető: Dr. Szerencsés Károly, habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: bethleni konszolidáció, politikai katolicizmus, szociálpolitika, Vass József

Előadásomban Vass József katolikus pap, politikus 1920-as években vallott nézeteit mutatom be. A témaválasztást mindenekelőtt az indokolja, hogy élete, politikai pályája mindmáig elkerülte a történeti kutatás figyelmét, az egyetlen átfogó – és elfogult – biográfia nem sokkal halála után, 1930-ban jelent meg. Holott ő volt az évtized egyik legfontosabb személyisége: 1922-től haláláig a Bethlen-kormány népjóléti minisztere volt, sőt, a kormányfő távollétében a miniszterelnök-helyettesi teendőket is ellátta. A kutatás kezdeti szakaszában így mindenekelőtt a korabeli sajtót, országgyűlési naplókat, a korszak memoáirodalmát és publikált levéltári forrásokat, szakirodalomként pedig elsősorban Gergely Jenő politikai katolicizmussal foglalkozó munkáit használtam.

Politikai nézeteinek vizsgálata azért különösen fontos, mert a szokatlan pályát befutó Vass József személyének, miniszteri szerepvállalásának értékelése a sajtóban és a visszaemlékezésekben szélsőségek között mozog. A jelzők a miniszterelnökségre vágyó, Bethlen ellen „intrikáló” ambiciózus politikustól a „rendszer legerősebb oszlopáig”, a Károlyi Mihály hívűül szegődött „oktobrista forradalmártól” a politikai pályafutását a keresztény „kurzus legszűkebb jobbszárnyán” kezdő miniszterig terjednek.

Ezért a kor legégetőbb kérdéseiben, például a választójog és mindenekelőtt a szociális reformok ügyében hirdetett nézeteit főként a miniszterelnök ezekben elfoglalt álláspontjával vetem össze, választ keresve a kérdésre, hogy gondolkodása ténylegesen mennyiben volt azonos Bethlen irányvonalával, és milyen különbségek mutathatók ki. Emellett pedig fontos az összevetés saját, 1920 előtti megnyilatkozásaival is annak megállapításához, hogy helytállóak voltak-e azok a vélekedések, vádak, melyek szerint eredeti elveit feladva alkalmazkodott az új rendszerhez. Ezzel összefüggésben pedig az állítólagos kormányfői ambíciók kérdését is vizsgálom. Így szükséges röviden vázolni a Horthy-korszakot megelőző pályáját, főként az 1918-1919-ben játszott szerepét, de fontos kitérni a halála után évekig húzódó „Dréhr-perre” is, amely során lényeges információk kerültek napvilágra Vass miniszterségével kapcsolatban, és amely választ ad a kérdésre, hogy személye miért merült szinte teljesen feledésbe.

16:45 ANDRÁS KRISTÓF KÓSA-GRIMM (PhD School for Historical Studies, Cultural History
Doctoral Programme, 1st year)

An Adventurous Journey: The Life of István Stolte

Supervisor: Dr. Balázs Ablonczy, associate professor, Eötvös Lorán University Faculty of
Humanities

Key words: István Stolte, communist movement, political police, mole

Examining the Hungarian communist movement, which was constrained to illegality between the inter-war years, the researcher may come across a significant number of party members, whose yet undiscovered personal history may be worth of further investigation. In my presentation I will reconstruct the life of István Stolte in order to gain insight into the tangled conditions between the illegal left-wing movements of the Horthy-era and the operation and working methods of the political police. Moreover, István Stolte's role in the events of 1932 is still unclear, since in the outrageous Rajk-trial (1949) Stolte was picked by the communist leadership to testify against Rajk by proving the latter's secret connections to the police of the Horthy-era, which were obviously made up. The decision to make Stolte the crown witness in 1949 can be traced back to the roles that Stolte and Rajk played in the events of 1932.

Stolte was born in Nyíregyháza in 1910 as an illegitimate child. He completed his high school education in Szombathely, and after staying a year in Paris, he was admitted to Hungarian-French Studies at the Faculty of Humanities of Pázmány Péter University and also to Eötvös Collegium in the autumn of 1929. Stolte came into contact with the communist movement in the fall of 1931 through his former high school classmate, Béla Szász and consequently Stolte formed a communist cell at the university and at the college as well. Due to his role being exposed in 1932, Stolte was expelled from the communist party. As a result of his frustration he created a Trotskyist cell in Kispest. After his arrest in 1934, police officer Péter Hain employed Stolte as an informant to the political police, Stolte's activities as a mole continued more or less until the end of World War II. During this period, he has been a member of several parties and finally joined János Topa's partisan movement in the autumn of 1944 – aiming at the liberation of Budapest. In November 1944, the Gestapo eliminated Topa's movement, and Stolte was transported to Sopronkőhida, where he was able to avoid execution after his trial. At the end of the war, Stolte travelled to Wasserburg, where he contacted the US military Counterintelligence Corps. Later he worked for the Hungarian Military Policy Department (KatPol) until his arrest in June 1949. He was sentenced to life imprisonment during the Rajk-trial. In 1954, his sentence was reduced to 9 years, he was eventually liberated in 1956, and then immediately defected to Munich, where he lived until his death in 1991.

17:15 BODONYI ORSOLYA ERZSÉBET (kulturális örökség tanulmányok MA; I. évfolyam)
Mellőzni lehet-e a szubjektív beszámolókat egy 20. századi témájú, történeti kiállításból?
Oral history interjúk, családi és személyes emlékek reprezentálása a budapesti Holokauszt Emlékközpontban
Témavezető: Dr. Erdősi Péter adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kulcsszavak: családi és személyes történetek, források hiánya, tematikus kiállítás, kollektív emlékezet

A 20. századi társadalomtörténetet tekintve gyakori jelenségnek számít, hogy az eseményeket csupán családi és személyes történetek által lehet rekonstruálni. Az adott kutatási témát *oral history* interjúk, visszaemlékezések formájában is megismerhetik a történészek, viszont hagyományos történeti források, mint naplók, levelezések szintén ismereteket közvetítenek a vizsgált korszakról. Azonban a múlt megismerésének ezen formái egyáltalán nem tárgyilagosak, így a történésznek forráskritikát kell alkalmaznia, egy kiállítás szervezőjének pedig felmérni, hogy az ismeretanyag milyen módon vagy egyáltalán beleépíthető-e a tárlat anyagába. Előadásomban arra keresek választ, hogy a szubjektív beszámolók, családi és személyes emlékek képezhetik-e egy történeti témájú kiállítás szerves részét vagy ezek bemutatása nélkül is lehetséges a 20. század eseményeit a látogatók számára reprezentálni.

A budapesti Holokauszt Emlékközpont a magyarországi zsidó és roma lakosság történetét mutatja be a vészkorszak idején. Az intézmény megalapítása óta rendelkezik egy interaktív állandó kiállítással, illetve minden évben számos időszakos kiállításnak ad otthont. Továbbá egy gyűjtemény is a részét képezi, amely mai napig visszaemlékezésekkel, tárgyi emlékekkel gazdagodik. Az állandó tárlat fókuszában a zsidók jogfosztása, kifosztása, gettósítása és az emberi méltóságuk, valamint életük elvétele áll. A tematikusan kialakított termekben a látogatóknak lehetősége van négy zsidó és egy cigány család történetét kronologikusan végigkövetni, illetve minden helyiségben személyes elbeszélések, idézetek olvashatóak. Híres alakok, így például Radnóti Miklós, de közemberek, mint az Auschwitz Albumot megtaláló Jákob Lili története szintén megtekinthető a falakra elhelyezett táblákon. Vajon az egyéni és családi történetek közelebb viszik a látogatót a téma könnyebb befogadásához vagy a szubjektivitásuk pont ellenkező hatást vált ki? Elegendő-e idézetek, naplórészletek feltüntetése vagy a látogató vizuális igényeit is ki kell elégíteni? Továbbá mennyire befolyásoló tényező az Emlékközpont gyűjteményének reprezentálása szempontjából, hogy a 74 évvel ezelőtti eseményeket a látogatók egy része már talán átélte, és így a kiállítás tárgya a kollektív emlékezet részét alkotja? Azonban a fő kérdés, hogy a személyes és családi történetek mennyire tekinthetők a kiállítás szerves részének és ezek nélkül milyen arcualata lenne a tárlatnak.

2018. március 1-2.

